

Kaip integruoti tvarumo prioritetą į Erasmus+ ir Europos solidarumo korpuso projektus?

Atmintinė
paraiškų rengėjams

Turinys

Kodėl tvarumas svarbus kiekviename Erasmus+ ir Europos solidarumo korpuso projekte?	2
I LYGMUO. TVARUMAS KAIP PROJEKTO TURINYS („APIE KĄ?“).....	3
A. Projektas, kuriame tvarumas yra tiesioginė tema	3
B. Projektas, kuriame tvarumas nėra pagrindinė tema	4
Kaip pagrįsti pasirinktą integravimo būdą	5
II LYGMUO. TVARUMAS KAIP PROJEKTO ĮGYVENDINIMO PRAKTIKA („KAIP?“)	6
1. Veiklų formato pasirinkimas	6
2. Kelionės ir mobilumas.....	8
3. Veiklų vietos ir erdvės	10
4. Maitinimas	12
5. Reprezentacinė ir komunikacinė medžiaga.....	14
6. Socialinis tvarumas ir pagarba dalyvių poreikiams	16
7. Poveikio įsivertinimas, kompensavimas ir mokymasis	18
Tvarumas kaip sąmoningas procesas, o ne tobulumo siekis	20
Greita tvarumo savipatirkra (kontrolinis sąrašas paraiškos rengėjui)	22

Kodėl tvarumas svarbus kiekviename Erasmus+ ir Europos solidarumo korpuso projekte?

Tvarumas Erasmus+ ir Europos solidarumo korpuso projektuose nėra papildomas „piusas“ ar tema, aktuali tik aplinkosauginiams projektams. Jis yra **vienas iš horizontaliųjų programų prioritetų**, kuris turi atsispindėti kiekviename projekte – per tai, *apie ką* projektas yra ir *kaip* jis yra įgyvendinamas.

Svarbu suprasti, kad:

- projektas **nebūtinai turi būti tiesiogiai apie klimato kaitą ar aplinkosaugą**, kad būtų laikomas tvariu;
- tačiau **kiekvienas projektas turi apgalvotai parodyti**, kaip jis prisideda prie tvaresnės visuomenės;
- svarbus ne deklaratyvus „žaliasis žodynas“, o **sąmoningi, proporcingi ir realistiški sprendimai**, atitinkantys projekto mastą ir tikslinę grupę.

Ši atmintinė skirta padėti:

- struktūruotai integruoti tvarumą rengiant projekto paraišką;
- išvengti paviršutiniškų ar dirbtinių formuluočių;
- matyti tvarumą kaip projekto kokybės dalį, o ne atskirą ar „prikabintą“ temą.

Atmintinė suskirstyta į dvi dalis, arba tvarumo raiškos, rengiant projektines paraiškas, lygmenis:

- **I lygmuo** skirtas tvarumui kaip **projekto turiniui** („apie ką?“);
- **II lygmuo** – tvarumui kaip **projekto įgyvendinimo praktikai** („kaip?“).

Rengiant paraišką rekomenduojama įsivertinti, ar tvarumo idėjos atsispindi **abiejuose lygmenyse**.

I LYGMUO. TVARUMAS KAIP PROJEKTO TURINYS („APIE KĄ?“)

Erasmus+ ir Europos solidarumo korpuso projektuose tvarumas yra **bendra kryptis**, kuri vienaip ar kitaip turi atsispindėti kiekviename projekte.

Tai nereiškia, kad kiekvienas projektas turi būti tiesiogiai apie klimatą ar aplinkosaugą. Tačiau svarbu sąmoningai atsakyti į klausimą: **kaip, atsižvelgiant į tikslinės grupės poreikius ir kontekstą, tvarumo principai gali būti prasmingai integruoti į projekto temą?**

Praktikoje dažniausiai pasirenkamas vienas iš dviejų **lygiaverčių**, bet skirtingo pasirengimo ir gylio reikalaujančių, būdų.

A. Projektas, kuriame tvarumas yra tiesioginė tema

Šiuo atveju projektas **aiškiai ir sąmoningai kalba apie tvarumą** ar su juo glaudžiai susijusias temas: paaiškina, kas yra tvarumas, atskleidžia jo kompleksškumą, nagrinėja, kodėl jis svarbus, arba ugdo gebėjimus gyventi ir veikti klimato krizės paveiktame pasaulyje.

Tokie projektai gali nagrinėti, pavyzdžiui:

- klimato krizę ir prisitaikymą prie jos;
- biologinės įvairovės būklę ir atkūrimo sprendimus;
- žiedinę ekonomiką;
- kasdienes pasirinkimus ir jų poveikį aplinkai;
- aplinkai draugiškų gyvenimo būdų įvairovę;
- žaliąsias profesijas ir ateities įgūdžius;
- tvarumą per socialinį teisingumą ar bendruomenių atsparumą.

Šis variantas dažniausiai tinka tada, kai:

- pati tikslinė grupė rodo aiškų interesą ar poreikį tvarumo temoms;
- organizacija jau turi patirties arba sąmoningai siekia gilintis šioje srityje;
- projekto idėja kyla iš realių situacijų, klausimų ar iššūkių, su kuriais projekto tikslinė grupė susiduria.

Į ką verta atkreipti dėmesį?

Jei tvarumas tampa projekto ašimi, naudinga pasitikrinti:

- ar turime (ar įtraukiame) **pakankamai žinių ir kompetencijų** šiai temai;
- ar projektas padės dalyviams **ne tik suprasti, bet ir veikti**;
- ar pasirinktas požiūris nėra per daug supaprastintas ar abstraktus.

Praktiškai tai dažnai reiškia:

- bendradarbiavimą su žmonėmis ar organizacijomis, kurie šioje srityje jau veikia;
- rėmimąsi realiais pavyzdžiais, o ne tik bendromis idėjomis;
- atvirą požiūrį į tai, ką projektas gali padaryti, ir ko – ne.

B. Projektas, kuriame tvarumas nėra pagrindinė tema

Šiuo atveju projektas kalba kita tema, o tvarumas jame atsiranda kaip **perspektyva**, o ne kaip atskira ar dominuojanti tema.

Svarbu suprasti, kad tvarumas **nėra siaura aplinkosaugos niša**. Jis apima:

- socialinį teisingumą;
- atsakingą vartojimą;
- ilgalaikį sprendimų poveikį;
- ekonominius ir geopolitinius procesus;
- bendruomenių atsparumą;
- ateities kompetencijas.

Todėl praktiškai **bet kuri projekto tema** gali būti papildyta tvarumo perspektyva, jei ji kyla natūraliai iš projekto logikos ir padeda dalyviams priimti sąmoningesnius ir atsakingesnius sprendimus.

Kodėl tai labai dažnas ir visiškai tinkamas pasirinkimas?

Daugelis projektų natūraliai kyla iš kitų temų:

- jaunimo dalyvavimo;
- socialinės įtraukties;
- profesinio orientavimo;
- pilietiškumo;
- švietimo, sporto, kultūros ar bendruomenių stiprinimo.

Tokiais atvejais **nereikia dirbtinai keisti projekto temos**. Tvarumas gali atsirasti per tai, *kaip* ta tema nagrinėjama.

Kaip tai atrodo praktiškai?

Tokiuose projektuose tvarumas dažnai pasireiškia:

- per klausimus apie atsakomybę, pasekmes, ilgalaikį poveikį;
- per gebėjimų ugdymą (kritinis mąstymas, sąmoningi pasirinkimai);
- per temų praplėtimą, o ne jų pakeitimą (pvz., profesinis orientavimas → ateities ir žaliosios profesijos);
- per vertybinį foną, kuris neperkrauna projekto papildomomis veiklomis.

Tai dažnai yra labai saugus ir tvarus sprendimas organizacijoms, kurios:

- nenori deklaruoti to, ko negalėtų kokybiškai įgyvendinti;
- dirba su tiksline grupe, kuriai „žalios“ temos dar nėra prioritetas.

Kaip pagrįsti pasirinktą integravimo būdą

Nepriklausomai nuo pasirinkto kelio, svarbu, kad sprendimas būtų **apgalvotas**, o ne grindžiamas prielaida, jog tvarumas „visiems savaime aktualus“.

Tam galima remtis:

- **apklausomis, fokus grupėmis, diskusijomis** su tiksline grupe;
- **ankstesnių veiklų patirtimi** ir dalyvių refleksijomis;
- **partnerių ar su tiksline grupe dirbančių organizacijų įžvalgomis**;
- **tyrimais ir analizėmis** (apie jaunimo požiūrį, žaliuosius įgūdžius, klimato nerimą, vartojimo įpročius);
- **ekspertiniu konsultavimusi**, ypač kai nagrinėjami sudėtingi ar jautrūs klausimai.

Svarbiausia – aiškiai suprasti ir gebėti įvardyti:

- ką tikslinė grupė jau žino ir daro;
- kur trūksta žinių, įgūdžių ar galimybių veikti;
- kodėl projektas pasirinko būtent tokį tvarumo integravimo būdą.

Dažnos situacijos, į kurias verta atkreipti dėmesį

- Projektas bando aprėpti per daug skirtingų temų.
- Tvarumas įtraukiamas tik formaliai, be ryšio su projekto logika.
- Projektas apie tvarumą planuojamas be pakankamo pasirengimo.
- Projekto tema ir tvarumo perspektyva tarpusavyje „nesusikalba“.

Trumpa savipatikra

- Ar man pačiam aišku, **kaip šiame projekte atsiranda tvarumas**?
- Ar tai atitinka mūsų tikslinę grupę?
- Ar tai atitinka mūsų organizacijos galimybes?
- Ar tvarumo integravimas padeda projektui tapti prasmingesniau?

II LYGMUO. TVARUMAS KAIP PROJEKTO ĮGYVENDINIMO PRAKTIKA („KAIP?“)

Jei I lygmuo atsako į klausimą, **apie ką yra projektas**, tai II lygmuo padeda atsakyti: **kaip projektas bus įgyvendinamas taip, kad poveikis aplinkai ir žmonėms būtų kuo mažesnis**.

Šis lygmuo aktualus kiekvienam projektui, nepriklausomai nuo to, ar tvarumas yra pagrindinė tema, ar integruota perspektyva. Tvarus įgyvendinimas nereiškia „be klaidų“ – tai **iš anksto apgalvoti, proporcingi sprendimai**, atitinkantys projekto mastą, trukmę ir kontekstą.

Toliau pateikiamos pagrindinės sritys, kuriose verta iš anksto apgalvoti sprendimų poveikį.

1. Veiklų formato pasirinkimas

Planuojant projektą vienas pirmųjų ir svarbiausių sprendimų – **kokiomis formomis vyks veiklos**. Šis sprendimas turi tiesioginę įtaką ne tik projekto poveikiui aplinkai, bet ir dalyvių patirčiai, laiko, energijos ir finansinių išteklių panaudojimui.

Tvarumo požiūriu nėra automatiškai teisingo formato. Svarbu, kad kiekviena veikla būtų pagrįsta savo verte, o ne vykdoma „iš įpročio“, „dėl formos“ ar „dėl biudžeto“.

Prieš apibrėžiant formatą verta sau atsakyti: **ką ši veikla realiai duos dalyviams ir ar šis formatas tam yra būtinas?**

Jei atsakymas neaiškus, veiklą verta keisti, jungti su kita, trumpinti, arba jos apskritai atsisakyti. Tai galioja tiek gyvoms, tiek nuotolinėms veikloms.

Gyvai organizuojamos veiklos

Gyvos veiklos dažnai reikalauja daugiau išteklių (kelionių, apgyvendinimo, maitinimo), tačiau jos gali būti nepakeičiamos, jei:

- mokymasis vyksta per praktiką, stebėjimą, veikimą kartu;
- svarbus tarpusavio pasitikėjimo, santykio kūrimas;
- perduodamos neformalios žinios ir patirtys, kurias sunku perteikti nuotoliu;
- kuriamos ilgalaikės partnerystės ar bendruomenės.

Kad gyvų veiklų formatas pateisintų savo poveikį, svarbu:

- vietoje kelių trumpų susitikimų planuoti vieną ilgesnį, prasmingai struktūruotą susitikimą;
- grupuoti veiklas vienoje vietoje, mažinant perteklinį judėjimą;
- planuoti programą taip, kad ji pateisintų kelionę (aiškūs tikslai, pakankamas intensyvumas).

Nuotoliniu būdu organizuojamos veiklos

Svarbu aiškiai įvardyti, kad **nuotolinės veiklos taip pat turi poveikį aplinkai** – per energijos vartojimą, duomenų srautus, serverių ir įrangos veikimą. Todėl jos taip pat turi būti prasmingos, tikslingos ir neperteklinės.

Nuotolinės veiklos ypač tinka:

- pasirengimui gyvoms veikloms;
- refleksijai po jų;
- tęstiniam bendradarbiavimui;
- informacijos apsikeitimui, kai nereikia fizinio buvimo.

Tačiau planuojant nuotolines veiklas svarbu atsižvelgti ir į dalyvių galimybes susikaupti ilgesniam laikui, skaitmeninius įgūdžius bei technines sąlygas, kad nuotolinis formatas netaptų papildoma kliūtimi įsitraukimui.

Kad nuotolinis formatas būtų pagrįstas:

- verta įsivertinti, ar reikalingi ilgi susitikimai, ar pakanka trumpesnių, aiškiai struktūruotų;
- vaizdo transliacijas naudoti tik tada, kai jos būtinos turiniui (kitais atvejais gali pakakti garso);
- vietoje didelių failų siuntimo naudoti nuorodas;
- skaitmeninius įrankius ir vizualus naudoti tik tada, kai jie išties padeda geriau perteikti turinį.

Mišrūs sprendimai

Daugeliu atvejų tvariausias sprendimas nėra „arba–arba“, o sąmoningas derinys:

- pasiruošimas ir refleksija – nuotoliniu būdu;
- pagrindinė patirtinė veikla – gyvai;
- tolesnis darbas – mišrus.

Tokie sprendimai leidžia sumažinti bendrą poveikį aplinkai, išlaikyti aukštą edukacinę vertę, efektyviau naudoti dalyvių laiką ir energiją.

Trumpa savipatikra

- Ar projekto veikla turi aiškų tikslą ir rezultatą, edukacinę vertę?
- Ar pasirinktas formatas tinkamiausias prasmingam dalyvių įsitraukimui ir trukmei?
- Ar galima tą patį rezultatą pasiekti su mažesniu poveikiu?

2. Kelionės ir mobilumas

Planuojant projektą svarbu įsivertinti ne tik, *ar* kelionės yra būtinos, bet ir *kaip* jos gali būti organizuojamos taip, kad būtų proporcingos projekto tikslams, dalyvių patirčiai ir poveikiui aplinkai.

Kelionės daugelyje projektų sudaro vieną reikšmingiausių poveikio aplinkai dalių, todėl planuojant mobilumą svarbu aiškiai suprasti, kurie pasirinkimai daro didžiausią skirtumą.

Trumpa orientacija apie skirtingų pasirinkimų poveikį

- Skrydžiai paprastai palieka didžiausią CO₂ pėdsaką, ypač trumpais atstumais (iki ~1 000 km).
- Traukiniai yra vienas mažiausiai taršių keliavimo būdų, ypač Europoje.
- Tarpmiestiniai autobusai dažniausiai yra mažiau taršūs nei skrydžiai ir individualūs automobiliai.
- Viešasis transportas:
 - mažina vienam žmogui tenkantį poveikį;
 - mažina spūstis ir papildomą taršą miestuose.
- Automobiliai:
 - vienas asmuo automobilyje – didesnis pėdsakas;
 - keli žmonės viename automobilyje – ženkliai mažesnis pėdsakas.

Programų siūloma parama tvaresnėms kelionėms

Erasmus+ ir Europos solidarumo korpuso programose numatyta*:

- papildoma finansinė parama („green travel“) dalyviams, kurie keliauja:
 - traukiniu,
 - autobusu,
 - ar kitu mažiau taršiu būdu;
- galimybė kompensuoti ilgesnę kelionės trukmę, jei pasirinktas tvaresnis transportas.

Tai reiškia, kad tvaresnės kelionės **nebūtinai kainuoja daugiau**, o dažnai tampa realiai įgyvendinamos būtent dėl programinės paramos.

Nuo 2026 m. Programos vadove atsiranda nuostata, kad kelionės iki 500 km turėtų vykti naudojantis tvariomis transporto priemonėmis

Kaip praktiškai planuoti keliones projekte

Prieš priimant sprendimus svarbu atsižvelgti ir į **tikslinės grupės galimybes** (kelionių trukmę, fizinius ar sveikatos aspektus, finansinius išteklius, ankstesnę keliavimo patirtį).

1. Ar kelionė būtina?

- Ar ši veikla negalėtų vykti kitu formatu?
- Ar kelionę galima sujungti su kitomis veiklomis, kad jų būtų mažiau?

2. Jei kelionė būtina – koks transportas?

Jei įmanoma:

- rinktis traukinį vietoje skrydžio;
- rinktis viešąjį transportą vietoje individualaus automobilio;
- skatinti bendrą važiavimą (car pooling).

Jei skrydis neišvengiamas:

- vengti kelių persėdimų;
- planuoti vieną ilgesnės trukmės kelionę, o ne kelias trumpas.

Jei projekto veiklą ar renginio vieta sunkiai pasiekama traukiniu ar autobusu, verta:

- organizuoti ar skatinti bendrą važiavimą automobiliu;
- rinktis vietą, kur nakvynė ir veiklos vyksta arti viena kitos;
- planuoti atvykimus taip, kad būtų mažiau papildomų važiavimų.

Kaip padėti dalyviams rinktis tvaresnius variantus

Tvarus mobilumas neturėtų būti paliekamas vien dalyvių iniciatyvai. Gera praktika:

- pateikti aiškias rekomendacijas, kaip atvykti;
- pasidalyti informacija apie traukinių ar autobusų maršrutus;
- aiškiai nurodyti, kad tvaresnės kelionės yra palaikomos ir finansiškai;
- skatinti dalyvius keliauti kartu, jei atvykstama iš tos pačios vietos.

Ką verta įvardyti paraiškoje:

- kad bus vertinamas kelionių poreikis (pvz., veiklos jungiamos, mažinamas perteklinis judėjimas);
- kad, kai realistiška, bus skatinamos mažesnio poveikio alternatyvos (traukinys/autobusas/car pooling);
- kad dalyviai gaus aiškias rekomendacijas, kaip atvykti (o ne paliekama „kaip kas sugalvos“).

Trumpa savipatikra

- Ar pasirinktas transportas yra mažiausiai taršus iš realių alternatyvų?
- Ar pasinaudojame „green travel“ finansavimu?
- Ar kelionių skaičius ir struktūra yra pagrįsti?
- Ar dalyviai gauna aiškias ir realistiškas rekomendacijas?

3. Veiklų vietos ir erdvės

Rengiant paraišką svarbu parodyti, kad veiklų vietos ir erdvės bus pasirenkamos sąmoningai, atsižvelgiant į projekto tikslus, dalyvių poreikius ir poveikį aplinkai.

Nereikia nurodyti konkrečių vietų, tačiau verta aiškiai įvardyti, **kokie kriterijai bus taikomi renkantis erdves.**

Esminiai kriterijai

Pasiekiamumas

Veiklos planuojamos tokiose vietose, kurias galima pasiekti viešuoju transportu (pvz., netoli traukinių ar autobusų stočių; be poreikio organizuoti papildomus pervežimus automobiliu).

Siekama, kad veiklų vietos ir apgyvendinimas būtų toje pačioje vietoje arba arti viena kitos, taip mažinant poreikį pertekliniam judėjimui (pvz., nereikia kasdien važiuoti tarp skirtingų miestų ar vietovių).

Proporcingumas ir funkcinis tinkamumas

Erdvių dydis ir infrastruktūra atitinka realų dalyvių skaičių ir veiklų pobūdį, vengiant perteklinio resursų naudojimo (pvz., nešildomos didelės salės mažoms grupėms; nenaudojamos erdvės be aiškios paskirties).

Taip pat vertinama, ar erdvės leidžia įgyvendinti planuojamas veiklas be papildomos laikinos infrastruktūros ar perteklinės įrangos vežimo, kuris didintų poveikį aplinkai.

Pagrindinės tvarumo praktikos

Pirmenybė teikiama erdvėms, kuriose taikomos bazinės energijos ir išteklių taupymo praktikos (pvz., natūrali dienos šviesa, galimybė reguliuoti apšvietimą ir temperatūrą, atliekų rūšiavimo galimybės).

Vertinama ne tik techninė infrastruktūra, bet ir bendros vietos valdymo praktikos (pvz., ar taikomos bent elementarios atliekų prevencijos ir energijos taupymo nuostatos).

Prieinamumas ir įtrauktis

Erdvių pasirinkimas leidžia atsižvelgti į skirtingus dalyvių poreikius (pvz., fizinis prieinamumas, ramios erdvės, galimybė atsižvelgti į kultūrinius ar sveikatos poreikius).

Kaip tai gali atsispindėti paraiškoje

Pakanka trumpai parodyti, kad:

- vietos nebus parenkamos atsitiktinai;
- tvarumas ir dalyvių poreikiai bus vienas iš sprendimų kriterijų;
- bus siekiama mažinti perteklinį judėjimą ir išteklių naudojimą.

Trumpa savipatikra

- Ar paraiškoje aišku, kokiais principais bus renkama si veiklų vieta?
- Ar šie kriterijai dera su projekto mastu ir pobūdžiu?
- Ar vietos pasirinkimas padeda, o ne trukdo tvariems sprendimams?

4. Maitinimas

Maitinimas yra viena iš sričių, kur **nedideli sprendimai gali turėti reikšmingą poveikį aplinkai**, todėl rengiant paraišką verta parodyti, kad ir šioje srityje planuojami **sąmoningi, proporcingi pasirinkimai**.

Nebūtina detalizuoti meniu, tačiau svarbu aiškiai įvardyti **bendrus principus**, kuriais bus vadovaujama planuojant maitinimą.

Esminiai kriterijai

Augalinės mitybos prioritetas

Planuojant maitinimą, pirmenybė teikiama augaliniams ar vegetariškiems pasirinkimams, kartu užtikrinant subalansuotą mitybą (*pvz., augaliniai patiekalai kaip numatytoji opcija, o ne išimtis*). Svarbu, kad šis pasirinkimas būtų pristatomas kaip natūrali projekto dalis, o ne prievartinis reikalavimas dalyviams.

Sezoniškumas ir vietiniai produktai

Siekama naudoti sezoninius ir vietinius produktus, kai tai įmanoma (*pvz., vengiant ilgai transportuojamų, stipriai apdorotų produktų*). Kartu pripažįstama, kad galimybės gali skirtis priklausomai nuo vietos, tiekėjų ir projekto pobūdžio, todėl sprendimai bus priimami realistiškai.

Maisto švaistymo mažinimas

Maitinimas planuojamas taip, kad būtų išvengta pertekliaus. Tai apima ne tik produktų pasirinkimą, bet ir porcijų, patiekimo bei maitinimo laiko planavimą (*pvz., realistiškai vertinant dalyvių skaičių; sudarant galimybes likučius išsinešti ar sunaudoti vėliau*).

Vienkartinių sprendimų vengimas

Vengiama vienkartinių indų, stalo įrankių ir perteklinių pakuočių (*pvz., naudojami daugkartiniai indai; vanduo tiekiamas iš čiaupo ar qsočių*).

Pagarba dalyvių poreikiams

Maitinimas planuojamas atsižvelgiant į skirtingus dalyvių poreikius (*pvz., mitybos apribojimus, sveikatos, religinius ar kultūrinius aspektus*). Svarbu, kad tvarumo sprendimai neapsunkintų dalyvių savijautos ar įtraukties, o būtų suderinti su pagarba individualiems pasirinkimams.

Kaip tai gali atsispindėti paraiškoje

Paraiškoje pakanka parodyti, kad:

- maitinimas bus planuojamas ne tik pagal kainą ar patogumą;
- bus atsižvelgiama į poveikį aplinkai ir dalyvių poreikius;
- siekiama mažinti maisto švaistymą ir vienkartinių sprendimų naudojimą.

Tai rodo, kad tvarumas suprantamas kaip kasdienių sprendimų visuma, o ne tik kaip deklaruojamą vertybę.

Trumpa savipatikra

- Ar paraiškoje aišku, kokiais principais vadovausimės planuodami maitinimą?
- Ar šie principai yra realistiški projekto mastui, trukmei ir vietai?
- Ar maitinimo sprendimai prisideda prie dalyvių gerovės ir bendro tvarumo požiūrio?

5. Reprezentacinė ir komunikacinė medžiaga

Projektų metu kuriama ir naudojama įvairi medžiaga – informacinė, mokymosi, komunikacinė. Rengiant paraišką svarbu parodyti, kad **medžiagų apimtis, forma ir paskirtis bus apgalvota**, siekiant sumažinti perteklinį išteklių naudojimą, atliekų susidarymą ir „formalią“ komunikaciją be realios vertės.

Nebūtina išvardyti visų priemonių, tačiau svarbu aiškiai įvardyti **principus**, kuriais bus vadovaujama priimant sprendimus.

Esminiai kriterijai

Būtinybės principas

Planuojamos tik tos medžiagos ir priemonės, kurios realiai prisideda prie projekto tikslų ir dalyvių patirties, o ne kuriamos vien dėl matomumo ar įpročio (*pvz., atsisakoma atributikos be aiškios paskirties; neplanuojami reprezentaciniai daiktai, kurie neturi tolimesnio naudojimo*). Svarbu įsivertinti ne tik *ar galime sukurti*, bet ir *ar tikrai reikia*. Geroji praktika kai kuriose įstaigose esant dovanos būtinybei – patirčių galimybės (ekskursijos, susitikimai su įdomiais žmonėmis ir pan.)

Skaitmeniniai sprendimai – tada, kai jie prasmingi

Skaitmeniniai formatai pasirenkami tada, kai jie realiai palengvina prieigą prie informacijos, leidžia medžiagą naudoti ilgiau arba padeda išvengti perteklinės fizinių priemonių gamybos, o ne vien dėl „modernumo“.

Svarbu atsižvelgti, kad skaitmeniniai sprendimai taip pat turi poveikį aplinkai, susijusį su energijos vartojimu, duomenų perdavimu ir saugojimu (*pvz., interneto svetainių talpinimas, vaizdo įrašų apimtis ir trukmė, debesų paslaugos*). Todėl ir skaitmeniniai formatai turėtų būti pasirenkami proporcingai ir tikslingai, vertinant jų realią naudą projekto tikslams (*pvz., nuorodos vietoje didelių prisegtų failų; bendro naudojimo platformos vietoje daugybės atskirų kopijų*).

Spausdinimas – tik kai būtina

Jei spausdinimas reikalingas, jis planuojamas atsakingai (*pvz., dvipusis spausdinimas; perdirbtas ar sertifikuotas popierius; ribotas egzempliorių skaičius*). Svarbu įsivertinti, ar spausdinta versija iš tiesų pagerina prieinamumą ar naudojimą, o ne dubliuoja skaitmeninę.

Daugkartiniai ir pakartotinai naudojami sprendimai

Pirmenybė teikiama priemonėms, kurios gali būti naudojamos daugiau nei vieną kartą arba pritaikomos kituose projektuose (*pvz., daugkartiniai vardo ženkliukai; surenkamos ir pakartotinai naudojamos kaklajuostės; universalios vizualinės priemonės*). Čia svarbus ir medžiagų gyvavimo ciklas po projekto pabaigos.

Atliekų prevencija ir tvarkymas

Projektuose siekiama pirmiausia mažinti atliekų susidarymą, o ne tik organizuoti jų rūšiovimą (*pvz., vengiant vienkartinų sprendimų; sudarant sąlygas vietinės taisyklės atitinkančiam rūšiovimui veiklų vietose*). Atliekų tvarkymas laikomas pasekme, o ne pagrindiniu sprendimu.

Kaip tai gali atspindėti paraiškoje

Paraiškoje pakanka parodyti, kad:

- projekto metu bus kuriamos tik **prasmingos ir reikalingos medžiagos**;
- komunikacijos ir mokymosi priemonės bus parenkamos **pagal realų poreikį ir naudojimo trukmę**;
- bus siekiama naudoti **daugkartinius, pakartotinai pritaikomus arba skaitmeninius sprendimus**, kai tai tikslinga.

Tai leidžia parodyti tvarumą kaip atsakingą išteklių ir komunikacijos planavimą, o ne tik ekologinių priemonių rinkinį.

Trumpa savipatikra

- Ar visos planuojamos medžiagos turi aiškią paskirtį ir naudą?
- Ar pasirinkti formatai padeda dalyviams, o ne kuria perteklinę naštą?
- Ar įvertintas ir skaitmeninių sprendimų poveikis?
- Kas nutiks sukurtoms medžiagoms po projekto pabaigos?

6. Socialinis tvarumas ir pagarba dalyvių poreikiams

Tvarumas projektuose apima ne tik poveikį aplinkai, bet ir poveikį žmonėms. Rengiant paraišką svarbu parodyti, kad projekto planavimas atsižvelgia į dalyvių gerovę, įtrauktį ir saugumą viso projekto metu, o ne tik atskirais momentais.

Socialinis tvarumas padeda užtikrinti, kad projektas būtų prieinamas, pagarbus ir prasmingas ilgalaikėje perspektyvoje, kartu išlaikant realistiškus lūkesčius.

Esminiai aspektai

Įtrauktis ir prieinamumas

Projektas planuojamas taip, kad skirtingi dalyviai galėtų realiai dalyvauti, o ne tik formaliai būti „įtraukti“ (pvz., *atsižvelgiama į judėjimo, sensorinius, kalbinius poreikius; numatomos pritaikymo galimybės*).

Veiklos planuojamos atsižvelgiant į kultūrinius, religinius, sveikatos ir asmeninius aspektus (pvz., *mitybos pasirinkimai; poilsio laikas; jautrių temų aptarimas*).

Dalyvių gerovė ir saugumas

Projekto tempas, veiklų intensyvumas ir struktūra planuojami taip, kad neperkrautų dalyvių, ypač ilgesniuose ar intensyviuose projektuose (pvz., *subalansuota dienos tvarkė; aiškūs lūkesčiai; saugi mokymosi aplinka*).

Numatoma, kad projekte bus kuriama saugi ir pagarbi aplinka (pvz., *aiškios elgesio taisyklės; pagarba skirtingoms nuomonėms; galimybė išsakyti poreikius*).

Projektas planuojamas taip, kad dalyviai nebūtų naudojami kaip „resursas“ rezultatams pasiekti (pvz., *realistiški įsipareigojimai; aiškus vaidmenų paskirstymas; pagarba savanorystės riboms*).

Taip pat svarbu numatyti, kad ne visus poreikius įmanoma numatyti iš anksto, todėl projekte turėtų būti lankstumo reaguoti į kintančias situacijas.

Kaip tai gali atsispindėti paraiškoje

Paraiškoje pakanka parodyti, kad:

- dalyvių poreikiai bus įvertinti planavimo etape, o ne sprendžiami tik reaguojant į problemas;
- įtrauktis, saugumas ir gerovė yra projekto struktūros dalis, o ne atskiras priedas;
- numatyti paprasti mechanizmai, leidžiantys reaguoti į skirtingas situacijas projekto metu.

Tai leidžia parodyti socialinį tvarumą kaip atsakingą ir brandų projekto valdymą, o ne tik deklaruojamas vertybes.

Trumpa savipatikra

- Ar projekte aišku, kaip bus atsižvelgiama į skirtingus dalyvių poreikius?
- Ar planuojamas projekto tempas yra realistiškas?
- Ar kuriama aplinka, kurioje dalyviai jausis saugiai ir gerbiami?
- Ar socialinis tvarumas prisideda prie projekto kokybės ir tęstinumo?

7. Poveikio įsivertinimas, kompensavimas ir mokymasis

Projektai visada palieka tam tikrą poveikį aplinkai ir žmonėms. Rengiant paraišką svarbu parodyti, kad šis poveikis bus **sąmoningai įvertinamas**, o ne ignoruojamas ar paliekamas „projekto pabaigai“.

Svarbu pripažinti, kad **ne visą poveikį įmanoma tiksliai išmatuoti**, tačiau tai neatleidžia nuo pareigos jį įsivertinti ir apie jį reflektuoti.

Poveikio įsivertinimo lygio pasirinkimas

Įsivertinimo gylis gali skirtis priklausomai nuo projekto masto, trukmės, veiklų pobūdžio ir turimų kompetencijų. Rengiant paraišką pakanka aiškiai parodyti, kokio lygio įsivertinimas bus taikomas ir kodėl. Pavyzdžiui:

- **Kokybinis įsivertinimas** (pvz., *identifikuojant, kurios veiklos turėjo didžiausią poveikį; reflektuojant priimtus sprendimus ir jų pasekmes*).
- **Iš dalies kiekybinis įsivertinimas** (pvz., *apytiksliai vertinant kelionių, energijos ar išteklių naudojimą; remiantis prieinamais duomenimis ar paprastais skaičiavimais*).
- **Detalesnis kiekybinis vertinimas**, jei projektas turi tam tinkamų kompetencijų, įrankių ar partnerių.

Svarbu ne pats metodas, o tai, kad pasirinktas įsivertinimo lygis būtų proporcingas, suprantamas ir prasmingas konkrečiam projektui.

Kas gali sudaryti didžiausią poveikį

Priklausomai nuo projekto pobūdžio, didžiausią poveikį gali lemti:

- kelionės ir mobilumas;
- veiklų formatas (gyvos / mišrios / nuotolinės veiklos);
- naudojamos erdvės ir energija;
- maitinimas;
- kuriamos ir naudojamos medžiagos.

Nepriklausomai nuo pasirinkto įsivertinimo lygio, paraiškoje svarbu parodyti, kad:

- **pirmiausia bus siekiama poveikį mažinti** per planavimo ir įgyvendinimo sprendimus;
- kompensavimas svarstomas **tik tada, kai poveikio neįmanoma visiškai išvengti**.

Tai padeda išvengti situacijų, kai kompensavimas pateikiamas kaip „pagrindinis sprendimas“.

Poveikio kompensavimas: kai ir kaip jis prasmingas

Kompensavimas gali būti numatomas:

- kai projektas palieka neišvengiamą poveikį;
- kai tai atitinka projekto mastą ir galimybes.

Paraiškos lygmeniu pakanka įvardyti kryptį, kuria remiantis neigiamas poveikis bus kompensuojamas, pvz.:

- indėlis į aplinkos atkūrimo ar apsaugos iniciatyvas;
- parama aplinkosaugos organizacijoms;
- bendruomeninės iniciatyvos, kuriančios ilgalaikę naudą.

Svarbu aiškiai nurodyti, kad kompensavimas nepanaikina paties poveikio ir nėra naudojamas kaip pateisinimas pertekliniams sprendimams.

Mokymasis ir tęstinumas

Poveikio įsivertinimas ir (jei taikoma) kompensavimas tampa pagrindu:

- projekto komandos ir organizacijos mokymuisi;
- tvaresniems sprendimams ateities projektuose;
- gerosios praktikos kaupimui ir dalijimuisi su partneriais ar bendruomene.

Svarbu, kad mokymasis nebūtų tik formali išvada, o grįžtamasis ryšys į tai, kaip projektai planuojami ateityje.

Trumpa savipatikra

- Ar aišku, kur gali susidaryti didžiausias poveikis šiame projekte?
- Ar pasirinktas įsivertinimo lygis yra realistiškas ir pagrįstas?
- Ar pirmiausia siekiame poveikį mažinti, o ne kompensuoti?
- Ar apie ribas ir neapibrėžtumą kalbame atvirai ir skaidriai?

Tvarumas kaip sąmoningas procesas, o ne tobulumo siekis

Rengiant projektines paraiškas svarbu pripažinti, kad **ne viską įmanoma numatyti iš anksto**. Projektai vyksta realiame pasaulyje – su ribotais ištekliais, laiku, kompetencijomis ir kintančiu kontekstu.

Todėl tvarumo integravimas nėra apie „teisingų sprendimų sąrašą“ ar idealų modelį, kurį reikėtų atkartoti. Tai apie **gebėjimą priimti pagrįstus sprendimus savo galimybių ribose**, nuosekliai ir sąmoningai.

Adekvatumas savo galimybės

Kokybiška paraiška nebūtinai yra ta, kuri:

- apima visas tvarumo sritis,
- naudoja sudėtingas metodikas,
- žada didelius, sunkiai pamatuojamus pokyčius.

Dažnai ji yra ta, kuri:

- aiškiai įvardija, ką projektas gali padaryti realistiškai;
- pasirenka kelias prasmingas kryptis, o ne „viską po truputį“;
- sąžiningai pripažįsta, kur yra ribos – kompetencijų, laiko ar konteksto.

Skaidrumas vietoje „tobulo vaizdo“

Tvarumas projekte neturi atrodyti „be trūkumų“. Priešingai – **skaidrumas didina pasitikėjimą**.

Tai reiškia:

- aiškiai deklaruoti, **kokie sprendimai bus taikomi**;
- įvardyti, **kur poveikio išvengti nepavyks**;
- pagrįsti, kodėl pasirinkti būtent tokie sprendimai.

Skaidrumas leidžia išvengti „žaliojo fasado“ ir parodo, kad tvarumas suprantamas kaip realus procesas, o ne kaip įvaizdžio kūrimo priemonė.

Nuoseklumas svarbiau nei tobulumas

Net ir nedideli, bet apgalvoti, nuoseklūs, su projekto logika suderinti sprendimai kuria didesnę vertę nei fragmentiški, bet ambicingi pažadai. Tvarumas projekto kontekste – tai **kryptis**, o ne galutinė būseną. Svarbu ne tai, kad viskas būtų padaryta idealiai, o tai, kad sprendimai būtų:

- tarpusavyje suderinti;
- pagrįsti projekto tikslais ir tikslinė grupe;
- reflektuojami ir tobulinami laikui bėgant.

Ką verta prisiminti

- Tvarumas turi atspindėti **ties projekto turinyje („apie ką?“), ties jo įgyvendinime („kaip?“).**
- Integravimo būdas pasirenkamas pagal **tikslinę grupę, kontekstą ir organizacijos kompetencijas.**
- Ne viskas turi būti tobula, bet **viskas turi būti apgalvota.**
- Skaidrumas, nuoseklumas ir realistiškumas yra ne kliūtis, o **tvarumo dalis.**

Paskutinė savipatikra

- Ar tai, ką rašome paraiškoje, realistiškai galėsime įgyvendinti?
- Ar aiškiai parodome, ką darome ir ko sąmoningai nedarome?
- Ar pasirinkti sprendimai dera tarpusavyje ir su projekto logika?
- Ar ši paraiška atspindi mūsų organizacijos realias galimybes ir patirtį?

Greita tvarumo savipatikra (kontrolinis sąrašas paraiškos rengėjui)

0. Trumpa patikra

- Tvarumas aiškiai atsispindi projekte (ne vien deklaracija).
- Sprendimai proporcingi projekto mastui ir tikslinei grupei.
- Vengta dirbtinių formuluočių („žalias žodynas“ be turinio).

I LYGMUO – tvarumas kaip turinys („apie ką?“)

1. Pasirinktas kelias

- Tvarumas yra tiesioginė projekto tema arba
- Tvarumas integruojamas kaip perspektyva kitoje temoje.

2. Prasmingumas tikslinei grupei

- Poreikis pagrįstas (apklausa / fokus grupė / ankstesnė patirtis / partnerių įžvalgos / tyrimai / ekspertai).
- Aišku, ką tikslinė grupė jau žino/daro ir ko trūksta.
- Aiškus numatomas pokytis dalyviams (kompetencijos, sprendimai, veiksmai).

3. Jei tvarumas – pagrindinė tema

- Užtikrintos kompetencijos (komanda, partneriai, ekspertai).
- Numatyta praktinė nauda ir veiksmai, ne vien teorija.
- Įvardytos ribos (ko projektas nežada)

4. Jei tvarumas – perspektyva kitoje temoje

- Integravimas kyla iš projekto logikos, nėra „prikabintas“.
- Aišku, kurioje vietoje atsiranda tvarumo kampas (atsakomybė, pasekmės, ilgalaikis poveikis, ateities kompetencijos).
- Tai neperkrauna veiklų, bet prideda vertės.

II LYGMUO – tvarumas kaip įgyvendinimas („kaip?“)

1. Veiklų formatas

- Kiekvienai pagrindinei veiklai aišku, kodėl pasirinktas formatas (gyvai/nuotoliu/mišriai).
- Gyvos veiklos suplanuotos taip, kad mažėtų kelionių ir judėjimo.
- Nuotolinės veiklos tikslingos (trukmė, vaizdas tik kai reikia, nuorodos vietoje failų).
- Įvertintos dalyvių galimybės (skaitmeniniai įgūdžiai, techninės sąlygos, susikaupimas).

2. Kelionės ir mobilumas

- Įvertinta, ar kelionės būtinos ir ar galima jų sumažinti.
- Kai realistiška, numatyti mažesnio poveikio pasirinkimai (traukinys/autobusas/viešasis transportas/car pooling).
- Paraiškoje paminėta „green travel“ parama ir galimybė kompensuoti ilgesnę kelionę.
- Dalyviai gaus aiškias atvykimo rekomendacijas.

3. Veiklų vietos ir erdvės

- Vietos pasiekiamos viešuoju transportu; nakvynė ir veiklos arti.
- Erdvės proporcingos ir tinkamos veikloms be perteklinės infrastruktūros/įrangos vežimo.
- Numatyti baziniai tvarumo ir įtraukties kriterijai (energija, atliekos, prieinamumas).

4. Maitinimas

- Įvardyti principai (daugiau augalinių pasirinkimų, sezoniškumas/vietiniai, mažiau švaistymo, mažiau vienkartinių).
- Sprendimai realistiški pagal vietą/tiekėjus.
- Užtikrinta pagarba mitybos ir sveikatos poreikiams.

5. Medžiagos, komunikacija, atliekos

- Planuojamos tik reikalingos priemonės; atsisakoma perteklinės atributikos.
- Skaitmeniniai sprendimai tikslingi ir nepertekliniai (įvertinant ir jų pėdsaką).
- Spausdinimas tik kai būtina; daugkartiniai sprendimai; aišku, kas bus po projekto.

6. Socialinis tvarumas

- Dalyvių poreikiai įvertinami planuojant; numatytas lankstumas projekto metu.
- Numatyta saugi ir pagarbi aplinka (taisyklių ir grįžtamojo ryšio principai).
- Tempas ir įsipareigojimai realistiški; dalyviai nėra „resursas“ rezultatams.

7. Įsivertinimas ir mokymasis

- Pasirinktas realistiškas poveikio įsivertinimo lygis (kokybinis ar dalinai kiekybinis).
- Aišku, kur didžiausias poveikis šiame projekte (kelionės, erdvės/energija, maitinimas, medžiagos, formatas).
- Pirmiausia planuojamas poveikio mažinimas; kompensavimas (jei numatomas) proporcingas.
- Numatyta, kaip išmoktos pamokos bus pritaikytos ateityje.

Vientisumo patikra

- Tai, ką žadame paraiškoje, realiai įgyvendinsime.
- Aišku, ką darome ir ko sąmoningai nedarome (ribos).
- Sprendimai tarpusavyje dera; tvarumas matomas ir turinyje, ir įgyvendinime.

Atmintinę rengė: Ieva Budraitė
2025

